

Stav savremenog zakonodavca prema novim tendencijama moderne kriminologije i kriminalne politike*

Dr. Bogdan Zlatarić — profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu

1. Nesporna je činjenica da savremeno krivično pravo, suprotno od klasičnog, pridaje velik značaj ličnosti učinioca krivičnog djela i njegovom ponovnom uključivanju u društvo. Treba nedvojbeno, bar djelomično, pripisati onoj mladoj nauci, nazvanoj kriminologija, ovu transformaciju koja se manifestira, s jedne strane, u napuštanju koncepcija krivičnog djela kao apstraktnog i čisto juridičkog pojma i, s druge strane, u uzimanju ove pojave kao realnosti društvenog života, kao društveno negativnih ponašanja živih i konkretnih ljudi.

2. Pa ipak, možemo konstatirati da ni u najnovijim krivičnim zakonodavstvima, osim možda posve rijetkih izuzetaka, sadašnje tendencije u modernoj kriminologiji i kriminalnoj politici, mada nedvojbeno proizvode izvjestan odjek, ne nailaze na potpuno prihvatanje. Ova okolnost izaziva ponekad prigovore i kritike da se savremeni zakonodavac zaustavlja na pola puta, da čini neki kompromis između tradicionalnih shvaćanja i novih ideja, kao i da neke solucije, koje je prihvatio, još uvijek su obilježene izvjesnom krutošću, koja ne odgovara raznolikosti činjenica stvarnog života.

Može se postaviti pitanje, ne bi li se mogli pronaći neki argumenti koji bi objasnili, pa možda čak i opravdali, ovakav stav savremenog zakonodavca, koji se sastoji u tome što on, u pravilu, odabire neki srednji put, tzv. »mediam viam« (izraz ovdje samo posudujemo, jer on ima već svoje specifično značenje, tj. označava karakteristiku mnogih krivičnih zakonika donesenih u razdoblju između dva svjetska rata).

Pokušat ćemo da ovdje ukratko izložimo neke takve argumente, vodeći pri tome posebno računa o problemu anomalnih delinkvenata, kako bismo ostali u okviru osnovne kongresne teme.

3. Činjenica je da relativno velik broj delinkvenata u svojim psihičkim funkcijama trpi, u većem ili manjem stupnju, od različitih devijacija od »normalnog«. Možemo čak sa izvjesnošću utvrditi da je taj broj mnogo veći od broja delinkvenata kod kojih su bile utvrdjene duševne anomalije u toku krivičnog postupka. To proizlazi iz činjenice što, na sreću,

pretežna većina delinkvenata koji dolaze pred sud jesu zapravo izvršioци lakih krivičnih djela za koja se primenjuje sumarna procedura i gdje iz razloga praktičnosti i ekonomičnosti ne dolazi u obzir neko medicinsko-psihološko i socijalno ispitivanje ličnosti učinioca. Izvjestan broj takvih anormalnih delinkvenata može se doduše utvrditi u toku izvršenja krivične sankcije, ali i pored toga mnogi od njih ne otkrivaju se ni u tom stadiju, napose kad se radi o kratkotrajnim kaznama lišenja slobode ili o neinstitucionalnim sankcijama.

4. Savremeni zakonodavac, da bi se prilagodio zahtjevima moderne kriminologije i kriminalne politike, morao bi: 1. da omogući svestranu anketu ličnosti svakog delinkventa, 2. da stvori veoma izdiferenciran sistem sankcija sa obiljem različitih tretmana, kako bi omogućio potpunu individualizaciju i time resocijalizaciju svakog delinkventa, uključujući tu dakako i anormalne delinkvente.

Suvišno je, po našem mišljenju, dokazivati da je prvi zahtjev u sadašnje vrijeme neostvariv, kako s obzirom na postojeći broj specijaliziranog osoblja tako i s obzirom na mogućnosti da se angažiraju za tu svrhu potrebna društvena sredstva.

5. Što se pak tiče same individualizacije, ona se ostvaruje: 1. izborom adekvatne krivične sankcije, i 2. izborom pogodnog tretmana u okviru izabrane sankcije. Medjutim, i ovdje su neizbežna izvjesna ograničenja, i to kako sa praktičnog gledišta tako i iz principijelnog razloga.

Prije svega, isti praktični razlozi, koji ne dozvoljavaju da se kod svakog delinkventa sprovede svestrano ispitivanje njegove ličnosti, suprotstavljaju se jednako potpuno individualiziranom tretmanu svih onih koji su došli u sukob sa krivičnim zakonom.

6. Medjutim, moglo bi se ustvrditi da praktične smetnje, koje smo spomenuli i koje se suprotstavljaju širokoj primjeni pune individualizacije, ne bi trebale da oslabe naše napore u pravcu ostvarenja takve individualizacije u bližoj ili daljoj budućnosti. Pa ipak, kao što smo već istakli, tome se mogu suprotstaviti i izvjesni principijelni razlozi.

Potpuna i u svim dimenzijama sprovedena individualizacija ne može se uskladiti sa čvrstim normama, jer ona traži veliku elastičnost i izvanredno široka ovlaštenja suda

* Referat iznesen na Četvrtom međunarodnom kongresu za kriminologiju u Hagu g. 1960.

i kaznene administracije. Doista, takav zahtjev i postavljaju neki moderni autori. Oni odbacuju eventualni prigovor mogućnosti samovolje i arbitrarnosti, tražeći isključivu nadležnost suca za izricanje krivične sankcije, pa, štoviše, i kod važnijih promjena u toku izvršenja sankcije (tzv. juge d'exécution). A ipak, kod toga se ponekad zaboravlja da je sudac garant zaštite prava čovjeka samo kada i ukoliko primjenjuje zakon i ukoliko se njegova slobodna ocjena ostvaruje u okviru i u duhu zakona. Ako bismo kazali sucu: »Primijeni sankciju za koju nadješ da je najadekvatnija u konkretnom slučaju«, mi bismo doista time omogućili punu individualizaciju, ali mi bismo time i ukinuli sve zakonske granice, jer sudac u takvom slučaju ne bi više primjenjivao zakon nego svoju apsolutnu volju. Takva situacija značila bi da je primjena krivičnih sankcija postala za suca jedno područje »laissez faire, laissez passer«. Medjutim, sudac, koji je stvaran čovjek sa svim ljudskim manama in slabostima, ako jednom bude oslobođen zakonskih ograničenja, donosit će u nemalom broju slučajeva odluke kod kojih će iracionalni momenti igrati važnu ulogu ako ne i pretežnu ulogu. Već i sada široke zakonske mogućnosti za jednu razvijenu individualizaciju izazvale su pojavu tih iracionalnih elemenata u sudskim odlukama (pojava koja još nije dovoljno naučno ispitana, ali za koju ne izostaju primjeri u svakodnevnoj sudskoj praksi). Ipak, zakonski okviri koji danas vezuju sudove, sprečavaju suviše velik izljev tih iracionalnih elemenata i predstavljaju značajnu garanciju građanima od sudačke samovolje.

7. Osim toga, briga zakonodavca nije jedino moralna rehabilitacija i ponovno društveno uključivanje delinkvenata, već također i zaštita društvenih vrijednosti i zaštita građana od zločinaca. Ne radi se samo o tome da čovjek koji je izvršio krivično djelo ponovno ne upadne u kriminal. Potrebno je također krivičnim sankcijama izvršiti određeni utjecaj na sve građane, koji su svi, prema nekim autorima, više ili manje potencijalni delinkventi. Mi očitno nismo u mogućnosti, s obzirom na današnje stanje znanja o kompleksnoj igri mnogobrojnih faktora ljudskog ponašanja, da precizno utvrdimo učinak postojanja i primjene krivičnog zakona na sprečavanje krivičnih djela. Medjutim, čini se da bi bilo pogrešno tvrditi da se takav učinak uopće i bar u izvjesnoj mjeri ne proizvodi. Savremeni zakonodavac mora, prema tome, voditi računa i o ovoj tzv. generalnoj prevenciji, i on o njoj brez sumnje vodi računa.

No jedna do krajnjih granica sprovedena individualizacija mogla bi kadikad proturje-

čiti zahtjevima generalne prevencije i izazvati suprotan učinak, tj. mogla bi predstavljati ohrabrenje pa čak i poticaj za potencijalne delinkvente. To je, dakle, drugi principijelni razlog zbog kojeg savremeni zakonodavac nije u mogućnosti da prihvati neograničenu individualizaciju u primjeni krivičnih sankcija.

8. Konačno, postoji jedno veliko načelo koje je imanentno civiliziranom i demokratskom društvu naše epohe. To je princip jednakosti svih građana pred zakonom. Jedna individualizacija sprovedena u svim aspektima ubrzo bi se našla u flagrantnom sukobu sa navedenim načelom. Više je nego izvjesno da društvena savjest i javno mnijenje ne bi tolerirali žrtvovanje tog načela i sigurno je da savremeni zakonodavac vodi i o tome računa.

9. Štoviše, mogli bismo čak postaviti i pitanje, ne bi li jedna suviše detaljna i razvijena individualizacija predstavlja sama po sebi opasnost za svrhu koja joj je namijenjena.

Danas se govori o osjećaju odgovornosti kao o psihološkom faktoru kojeg bi trebalo izkoristiti za resocijalizaciju delinkventa, pa i onda kad se radi o anormalnim tipovima. Ipak, taj osjećaj odgovornosti može se proizvesti samo na osnovu poznavanja i shvaćanja određenih društvenih odnosa.

Ali, zar i jednakost pred zakonom nije jedan društveni odnos, već dovoljno ukorijenjen, i zar njegovo shvaćanje ne bi moglo izazvati i osjećaj o njegovoj potrebi? Mi možemo svakodnevno konstatirati da se obični građanin buni, bilo glasno ili u sebi, zavisno od svog temperamenta, kad se susretne sa nekom diskriminacijom koja predstavlja povredu gore spomenutog principa. Mogli bismo, dakle, sa mnogo osnova govoriti i o osjećaju potrebe jednakosti pred zakonom kao o psihološkom faktoru. Taj osjećaj odgovornosti, može također postojati i kod izvjesnih anormalnih delinkvenata. Zar ne bi, prema tome, jedna neograničena individualizacija mogla rezultirati u izvjesnoj frustraciji i izazvati time odpor delinkventa za suradnju u njegovom popravljanju?

10. Konačno, da iznesemo još jednu ideju. Moderna kriminologija i kriminalna politika gledaju u učiniocu krivičnog djela živog i konkretnog čovjeka sa svim njegovim fiziopsihosocijalnim problemima, za kojeg je potrebno izabrati takav tretman koji će dovesti do njegovog ponovnog uključivanja u društvo kao korisnog člana. Odbacuje se apstraktni kriterij moralne odgovornosti u relaciji prema nekom »homo sapiens-u« koji ne postoji i nikad neće ni postojati.

Pa ipak, i iz mnogo opravdanih razloga, mogli bismo postaviti pitanje: ne nalazi li se u osnovi tih modernih koncepcija jedna druga apstrakcija, koja takodjer ne odgovara stvarnosti. Zar se ta apstrakcija ne nalazi u pretpostavci jednog »iudex sapiens-a«, koji će uz pomoć nekog »expertus sapiens-a« moći i znati da pronadje nepogrešivo rješenje u svakom konkretnom slučaju? Tako su zapravo ove nove koncepcije, našavši rješenje za jedan

problem, istovremeno otvorile vrata drugom problemu.

11. S obzirom na ovo što je izloženo, uostalom vrlo sumarno i nerazradjeno, mislimo da se tzv. »media via« savremenog zakonodavca može razumjeti i da se, štoviše može i opravdati. Trebalo bi, dakle, ponovno razmisliti o izvjesnim kritikama koje se upućuju na njegov račun.

The Point of View of the Modern Legislator Concerning New tendencies in Modern Criminology and Criminal Policy

By dr. Bogdan Zlatarić

The article is a lecture delivered by the author at the IV International Congress of Criminology in the Hague in 1960.

Thanks to criminology, the contemporary criminal law pays great attention to the offenders personality and his reintegration into society. We do, however, find that modern legislations take only a partial account of criminological findings. The question is whether such a standpoint of the legislator can be explained and justified.

The legislator could comply with the requirements of modern criminology and criminal policy by providing for a thorough inquiry into each offender, — a procedure impossible to be carried out, — and by rendering the system of sanctions as individual as possible. The latter, however, cannot be done because not only practical but also theoretical reasons are involved.

A complete individualisation cannot be brought in accordance with a system of firm norms and may lead to arbitrary disposition in

the judge. It could also contravene the requirements of the general prevention or even provoke a contrary effect. Extreme individualisation might contradict the principle of equality of the citizens before the law. The need for such equality exists also among offenders and therefore a complete individualisation might arouse doubts in the justice of the law and hereby endanger its own ends.

Let us also draw attention to the fact that modern criminology and criminal policy reject the abstract notion of »homo sapiens« while introducing a new abstraction in the person of »iudex sapiens« and »expertus sapiens«, who are expected always to find the right solution. Thus these conceptions trying to solve one probleme pose a new probleme.

Therefore we can understand why the modern legislator chooses the medium way; viz. he introduces the theoretical findings of modern criminology into penal legislation only gradually and cautiously.